

SOBRE EL CONCEPTE POLÍTIC DE LLENGUA COMUNA: UNA APROXIMACIÓ TEÒRICA I COMPARADA¹

Elvira Riera Gil *

Resum

A Catalunya, la política lingüística s'ha bastit sobre la relació entre els conceptes de llengua pròpia i llengua oficial, que ha estat objecte d'un sòlid desenvolupament jurídic i ha permès legitimar políticament l'ús preferent del català en un règim de doble oficialitat. Durant els primers anys del segle XXI s'incorpora al discurs públic la referència al català com a llengua comuna, arran dels canvis sociodemogràfics i sociolingüístics provocats per la darrera onada migratòria internacional. La idea 'El català, llengua comuna' esdevé central en l'enfocament de l'acollida de la immigració, d'acord amb un ús principalment importat del Quebec i en el marc d'un model intercultural. Però el concepte de llengua comuna manca d'una fonamentació teòrica i una definició clares, igual com d'una anàlisi de l'aplicació que se'n pot fer. Aquest article pretén contribuir a concretar aquest concepte, que ha estat rellevant per a les polítiques d'immigració i ho pot ser també, de manera més general, per a la gestió política d'una societat plurilingüe. En primer lloc, descriu com s'utilitza en l'àmbit català i els factors que han conduït a adoptar-lo. A continuació, s'aproxima al tractament que en fa la teoria política liberal i en dedueix una definició. També analitza quins en són els referents empírics i quin ús es fa del terme en textos oficials a Europa, el Canadà i els Estats Units, per acabar amb una reflexió sobre la seva aplicació a Catalunya.

Paraules clau: llengua comuna; llengua oficial; llengua pròpia; llengua nacional; liberalisme polític; democràcia liberal.

ON THE POLITICAL CONCEPT OF COMMON LANGUAGE: A THEORETICAL AND COMPARATIVE APPROACH

Abstract

In Catalonia, language policy has been built on the relationship between the concepts of own language and official language. This relationship, soundly developed from a legal standpoint, has been the basis for the political legitimization of the preferential use of Catalan in a co-official language scheme. In the early years of the 21st century, the reference to Catalan as a "common language" was introduced into public discourse, as a result of the socio-demographic and socio-linguistic changes brought about by the last wave of international migration. The idea "Catalan, our common language," became a key element in immigration policy, in accordance with a usage imported mainly from Quebec, within the framework of an intercultural model. Nonetheless, the concept of common language lacks a solid theoretical underpinning and a clear definition, and little analysis has been made of its empirical applications. This article aims to contribute to refining this concept, taking into account its significance not only for immigration policies but also, in a more general way, for the political management of a multilingual society. The article starts by describing how the term is used in Catalan settings and the factors that have led to its adoption. It later addresses the concept from the perspective of liberal political theory and proposes a definition. Finally, it also briefly analyzes its empirical uses in official texts in Europe, Canada and the United States, before concluding with a reflection on the term's application in Catalonia.

Key words: common language; official language; national language; political liberalism; liberal democracy.

¹ Aquest article és fruit d'una recerca més àmplia feta en el marc del Màster en Democràcies Actuals: Nacionalisme, Federalisme i Multiculturalitat, de la Universitat Pompeu Fabra. Agraïxo als professors Ferran Requejo, Klaus-Jürgen Nagel i Michel Seymour el guiatge rebut durant aquest temps.

D'una manera especialment sentida, vull també dedicar un record a dues persones extraordinàries i lingüistes brillants que ens han deixat prematurament aquest any: Montserrat Veiga i Rosa Colomer. Amb totes dues he tingut el privilegi de compartir, entre altres coses, alguns aspectes d'aquesta recerca. I a totes dues els dec molt.

* Elvira Riera Gil, llicenciada en Filologia Catalana i màster en Planificació i Serveis Lingüístics (UB), en Funció Directiva (EAPC) i en Ciència Política (UPF), elvira.riera@upf.edu.

Article rebut el 21.10.2013. Avaluació cega: 06.11.2013. Data d'acceptació de la versió final: 19.11.2013.

Citació recomanada: RIERA GIL, ELVIRA «Sobre el concepte polític de llengua comuna: una aproximació teòrica i comparada», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 60, 2013, p. 91-110, DOI: 10.2436/20.8030.02.31

Sumari

1 El català, llengua comuna

2 La llengua comuna com a concepte del liberalisme polític

3 La llengua comuna en les democràcies liberals occidentals: una panoràmica

4 Recapitulació i conclusions: una reflexió sobre l'aplicació del concepte de llengua comuna a Catalunya

5 Referències bibliogràfiques

La política lingüística de Catalunya com a comunitat autònoma espanyola s'ha bastit sobre el concepte de llengua pròpia, que ha permès argumentar jurídicament i legitimar políticament l'ús preferent del català sobre l'altra llengua oficial, el castellà. El desenvolupament teòric dels seus efectes jurídics i polítics ha estat probablement una de les principals aportacions dels especialistes en dret lingüístic catalans. I precisament la Revista de Llengua i Dret ha recollit al llarg de la seva trajectòria nombrosos treballs de juristes que n'han contribuït a la fixació, l'aprofundiment i la difusió (com Puig Salellas, Jou, Vernet, Milian, Pons, Solé o Wurl). Avui, l'ordenament jurídic bàsic a Catalunya (Estatut d'autonomia de 2006) i l'específic de l'àmbit de la política lingüística tenen com a peça fonamental la relació entre els conceptes de llengua oficial i llengua pròpia, com expressen els preàmbuls de les lleis vigents (Llei 1/1998, de política lingüística a Catalunya, i Llei 35/2010, de l'1 d'octubre, de l'occità, aranès a l'Aran).

Sens dubte, el concepte de llengua pròpia ha estat un pilar fonamental per dissenyar i implantar una política lingüística sòlida a Catalunya durant més de trenta anys. No obstant això, també ha estat qüestionat per alguns teòrics, principalment Albert Branchadell (1997, 2010) i Miquel Caminal (2007), tots dos des de la perspectiva de la ciència política i concretament des del marc filosòfic de la democràcia liberal. Per a Branchadell, el concepte de llengua pròpia és «genuïnament il·liberal» perquè contradiu la prioritat moral de l'individu (1997:81) i proposa abandonar-lo. Per la seva banda, Caminal (2007:242) afirma que cal substituir-lo pel de llengua comuna perquè, en aplicació del principi de personalitat, permet «una fonamentació comunitària i no únicament territorial» de l'ús preferent del català.

La referència al català com a llengua comuna adquireix rellevància en el discurs públic dels primers anys del segle XXI. No és del tot estranya en els discursos anteriors, però durant dècades el concepte de llengua comuna manté una forta associació amb el castellà per l'ús que en fan els organismes estatals i especialment el Tribunal Constitucional, que en diverses sentències l'utilitza per justificar restriccions sobre les llengües pròpies de les comunitats autònomes. De fet, com remarca Vernet (2003), el concepte de llengua pròpia referit al català es construeix per oposició al de llengua comuna referit al castellà.

Són els canvis sociodemogràfics i sociolingüístics provocats per la darrera onada migratòria, de dimensions i característiques excepcionals en la història contemporània catalana, que condueixen a incorporar al discurs públic la necessitat de fer del català la llengua comuna de la societat. La idea 'El català, llengua comuna' esdevé central en l'enfocament de l'acollida de la immigració, d'una banda com a lema impulsat des de la societat civil (concretament per l'entitat Plataforma per la Llengua), i de l'altra com a clar objectiu polític institucionalitzat i desenvolupat en el Pacte nacional per a la immigració (2008) i posteriorment com a concepte inclòs en la Llei d'acollida de les persones immigrades i retornades a Catalunya (2010). En l'adopció del concepte de llengua comuna aplicat al català hi ha una influència directa de l'ús que se'n fa al Quebec també en el context de les polítiques d'immigració. I hi intervenen altres factors, alguns compartits amb el Quebec, al quals em referiré més endavant.

En l'àmbit acadèmic, l'aplicació d'aquest concepte al català ha estat defensada per teòrics com el sociolingüista Isidor Marí (2006), però també ha estat qüestionada per Albert Branchadell (1997:70), per a qui «ja hi ha una llengua comuna que garanteix la comunicació entre els catalans, és a dir, el castellà (...). Per als interessos de la comunicació, no caldria generalitzar el coneixement d'una llengua allà on ja n'hi ha una de coneixement general».

La qüestió és que, així com el concepte de llengua pròpia ha estat desenvolupat sòlidament des d'un punt de vista jurídic i polític al llarg dels més de trenta anys de trajectòria de la política lingüística a Catalunya, el concepte de llengua comuna s'ha adoptat de manera més improvisada i per importació de l'experiència quebequesa, i al meu entendre manca d'una fonamentació teòrica i una definició clara, igual com d'una anàlisi de l'aplicació que pot tenir. És comprensible, doncs, que provoqui recels entre els especialistes en dret lingüístic, com els que manifesta Jou (2012:71) quan diu:

«Els principis i definicions de llengua pròpia, llengua oficial, doble oficialitat i suport al català o normalització, continuen essent actuals. Cal, potser, una configuració més ajustada dels conceptes i que s'usin, fins i tot des del punt de vista terminològic, d'una manera més clara i inequívoca en totes les situacions. Convindria que els legisladors catalans evitessin experimentar amb conceptes gens clars, consolidats o equiparables, com el de "llengua comuna" que ha utilitzat la Llei d'acollida, tan desencertadament (...)».

Amb aquest article voldria contribuir a delimitar el concepte de llengua comuna, que ha estat rellevant per a les polítiques d'immigració i ho pot ser també, de manera més general, per a la gestió política de la societat plural, plurilingüe i políglota, que tenim o tindrem en un futur pròxim. El meu objectiu és aprofundir-hi des del punt de vista de la ciència política, posar de relleu les relacions que té amb els conceptes de llengua oficial i llengua pròpia, proposar-ne una definició i apuntar les conseqüències que té la seva aplicació en el context actual de Catalunya.

En primer lloc, descriuré com s'utilitza en l'àmbit català i els factors que han conduït a adoptar-lo. A continuació, m'aproximaré al tractament que en fa la teoria política liberal i en deduiré una definició. Breument, analitzaré quins són els seus referents empírics i quin ús es fa del terme en textos oficials a Europa, el Canadà i els Estats Units. Finalment, faré una reflexió sobre la seva aplicació a Catalunya.

1 El català, llengua comuna

A Catalunya, el concepte de llengua comuna s'afegeix als de llengua oficial i llengua pròpia, base de l'ordenament jurídic i polític.

D'acord amb Jou (2009:58):

«Llengua oficial és la declarada per un acte de sobirania per a tot o per a una part del territori d'un estat:

- com a mitjà normal de comunicació en i entre els poders públics i en llur relació amb els subjectes privats,
- com a mitjà normal d'exteriorització, amb plena validesa i plens efectes, dels actes jurídics públics i privats que s'hi realitzen.

Comporta, per part de l'estat, l'obligació d'ensenyar-la a la ciutadania i d'oferir-hi els serveis públics, i per part de la ciutadania el dret d'usar-la en totes les relacions públiques i privades, la càrrega d'assumir les conseqüències de desconèixer-la i les obligacions d'emprar-la en llurs relacions amb els poders públics i d'acreditar-ne el coneixement en situacions determinades.»

D'altra banda, el terme 'llengua pròpia' designa «una llengua que és vincle històric i signe d'identitat de la comunitat autònoma» (Vernet, 2003:103) i implica una motivació intrínseca per a l'oficialitat donada per una «relació natural, una connexió íntima, establerta sense imposició, entre la llengua i el territori on es parla» (Puig Salellas, 1983). D'acord amb Vernet (2003:126), aquest concepte s'oposa al de 'llengua comuna' i al de 'llengua aliena', que designen l'altra llengua oficial «però no pròpia» (el castellà). Jou (2012: 63) precisa que correspon al que en d'altres ordenaments s'anomena 'llengua nacional'.

El concepte de llengua comuna no ha estat definit pel dret lingüístic, ni tampoc pels especialistes en ciència política o els sociolingüistes de l'àmbit català que s'hi han referit. Oferir una proposta de definició és un dels objectius d'aquest article. Per arribar-hi, començaré constatant-ne alguns usos significatius dins l'àmbit català:

- a) De manera precoç, ja el 2001 el Pla d'actuacions urgents en normalització lingüística de les Illes Balears inclou l'objectiu de «fer de la llengua catalana l'idioma comú, compatible amb la necessitat de capacitar totes les persones en el coneixement de diverses llengües, perquè la normalitat lingüística d'una comunitat no exclou la possibilitat del plurilingüisme dels seus membres» (p. 7).
- b) Per Sant Jordi de 2008, l'entitat Plataforma per la Llengua publica el manifest *El català, llengua comu-*

na, lema que avui continua utilitzant. Aquest text conté arguments com els següents: adoptar la llengua pròpia [de la comunitat] és un pas necessari per gaudir d'una ciutadania en igualtat de condicions; el català és la llengua amb què volem construir la societat, i que tothom pot compartir; com a catalanoparlant, si et parlo en català és perquè no et vull excloure; com a nou català, si et parlo en català és perquè vull formar part d'aquest poble.

- c) A final del mateix any, s'aprova el Pacte nacional per a la immigració amb ampli consens parlamentari i de la societat civil. El seu eix 3, 'Integració en una cultura pública comuna', conté com a segon repte 'Fer del català la llengua pública comuna', que inclou aquests punts:

«**160.** Com en altres àmbits, l'assentament de població de diferents orígens ha significat canvis en el panorama lingüístic de Catalunya, que, actualment, podríem qualificar de multilingüe, ja que s'hi parlen unes 250 llengües. Tenint en compte aquesta diversitat, es fa indispensable l'ús d'una **llengua que vehiculi la comunicació entre tots els membres de la cultura pública comuna**. En aquest sentit, s'ha de potenciar la **dimensió cohesionadora** que ofereix l'ús **públic** de la llengua **pròpia** de Catalunya: el català (i l'occità per a la Val d'Aran).»

(...)

«**163.** (...) El coneixement del català construeix la possibilitat de comunicació perquè **genera confiança**, expressa la **voluntat de pertinença**, manifesta la voluntat d'acceptació i contribueix a la cohesió social; per contra, la manca de competències lingüístiques d'una persona en dificulta l'**autonomia** i, per tant, no en garanteix la **inclusió**. (...)»

[les negretes són meves]

- d) La Llei 10/2010, d'acollida de les persones immigrades i retornades a Catalunya, es refereix també al català com a llengua comuna:

«Art. 9.4. El català, com a llengua pròpia de Catalunya, és la llengua comuna per a la gestió de les polítiques d'acollida i d'integració. També és la llengua vehicular de la formació i la informació, instrument bàsic per a la plena integració al país. Amb aquesta finalitat, l'aprenentatge lingüístic ofert pels serveis de primera acollida comença per l'adquisició de les competències bàsiques en llengua catalana.»

- e) Finalment, quatre partits polítics (CiU, ERC, IC-V i la CUP) utilitzen el terme en els seus programes electorals de 2010 o de 2012, en referència a la llengua catalana com a element de cohesió social.

Què tenen en comú aquests usos constatats del terme 'llengua comuna'? En primer lloc, impliquen l'assumpció de la pluralitat lingüística de la societat catalana i del bilingüisme o poliglòtisme de la majoria dels individus. En segon lloc, fan èmfasi en l'ús públic, que al meu entendre comporta la presumpció d'oficialitat. En tercer lloc, es refereixen a la llengua pròpia, com a llengua que afavoreix l'exercici d'una ciutadania plena, la inclusió i la igualtat d'oportunitats dels individus, i la cohesió social.

I quins factors poden haver afavorit l'ús d'aquest terme? Al marge de la influència directa del referent quebequès (al qual em referiré després), hi ha d'altres elements a tenir en compte:

- a) A Catalunya s'ha assumit la interculturalitat com a model de gestió de la diversitat cultural i lingüística, tant en l'esfera acadèmica com en la política.² D'una banda, el model intercultural té com a objectiu la cohesió social, un valor primordial des dels inicis de la política de normalització lingüística³ i determinant per a la tria del model educatiu de conjunció lingüística; entronca, per tant, amb la tradició política catalana. De l'altra, incorpora com a valors polítics la pluralitat lingüística de la societat i el poliglòtisme individual, que sorgeixen en els darrers anys a partir de la nova realitat demolingüística i de les necessitats comunicatives derivades de la mundialització.

2 En l'àmbit acadèmic, destaquen els treballs de Mari (2006 i altres). En el polític, els plans d'immigració del Govern català.

3 Per exemple, ja en la primera campanya de sensibilització, *El català, cosa de tots* (1982).

- b) Una certa percepció que el concepte de llengua pròpia resulta insuficient o fins i tot inadequat en aquest context, ja que pot ser interpretat com a excloent —tot i que sens dubte ha estat utilitzat des dels anys 80 amb voluntat inclusiva i cohesionadora.⁴ En canvi, el concepte de llengua comuna usat en un marc intercultural dóna a entendre l'assumpció de la diversitat i resulta útil per transmetre una voluntat d'inclusió i d'obertura, d'acollida de nova població en una comunitat que té una llengua que vol preservar i de la qual es vol promoure l'aprenentatge i l'ús (i encara més enllà, l'adopció).
- c) Les dades demolingüístiques,⁵ que revelen que més de la meitat de la població no té el català com a llengua primera, habitual o d'identificació. Atès que el castellà és la llengua majoritària pel que fa al coneixement, a l'ús i a la identificació individual, determinats teòrics (com els mateixos Branchadell o Caminal) posen en dubte l'adequació de continuar designant el català com *la* llengua pròpia de Catalunya.⁶
- d) Finalment, l'augment de la presència pública d'un discurs que s'autodefineix com a liberal i antinacionalista, i obertament contrari a l'ús del concepte de llengua pròpia aplicat exclusivament al català⁷. Aquest discurs exemplifica un conflicte habitual en els contextos polítics en què competeixen dos projectes de construcció nacional (en el nostre cas, l'espanyol i el català), i ha estat descrit per teòrics polítics com Will Kymlicka (2001a) o Ferran Requejo (2005): la nació majoritària tendeix a entendre la justícia liberal exclusivament com a justícia redistributiva (en l'eix igualtat-desigualtat) i n'exclou el reconeixement nacional o cultural de les minories (en l'eix igualtat-diferència). De fet, com constata Requejo (2005:26-27), no es tracta d'un conflicte entre liberalisme i nacionalisme (com se sol plantejar des de l'òptica de la nació majoritària), sinó entre dues concepcions diferents del liberalisme, que ell anomena 1 i 2: el 'liberalisme 1' incentiva la restricció de les diferències de la minoria nacional a l'esfera privada, mentre accepta els trets nacionals i culturals de la majoria com una realitat comuna implícita en l'esfera pública; el 'liberalisme 2' té en compte que el preu que les nacions minoritàries paguen per la igualtat de ciutadania sovint implica la desigualtat lingüística i cultural en l'esfera pública, i promou una política de reconeixement.

Un altre polític, Wayne Norman (2011:14-15), explica com en aquests contextos una de les estratègies de la nació minoritària per legitimar els seus projectes polítics és dissipar la seva identitat nacional i posar l'accent en aspectes relacionats amb la construcció de la ciutadania (l'exercici individual dels drets i deures civils i polítics) i amb la justícia redistributiva. Com hem vist, a Catalunya (com al Quebec) l'adopció del concepte de llengua comuna encaixa amb aquesta estratègia.

En tot cas, a Catalunya el concepte de llengua comuna s'introdueix per referir-se a la llengua pròpia i amb l'objectiu de reforçar la legitimitat del seu ús preferent en l'esfera pública. Però ho fa posant l'accent en dimensions diferents, com recull la taula següent:

4 Un dels problemes que s'ha posat de manifest és l'ús de l'adjectiu 'pròpia', perquè se'n pot deduir que les altres llengües són 'impròpies'.

5 Enquesta d'usos lingüístics de la població (EULP), 2008.

6 Caminal (2007:232) afirma: «La societat catalana és plurilingüe i amb dues llengües clarament sobresortints: el català i el castellà. En aplicació del principi de personalitat, les dues són "llengües pròpies" de la Catalunya d'inicis del segle XXI. No hi ha cap raó per dir que una ho és i l'altra no. En canvi, sí que es pot afirmar, igual que es fa amb el castellà en l'àmbit estatal, que el català és la llengua comuna i preferent entre les llengües oficials.»

7 Un discurs ja descrit per Branchadell (1987) i Voltas (1996), que s'intensifica arran de la tramitació de l'Estatut d'autonomia de 2006, i del qual són bons exemples els articles recollits a Pericay (2007).

Taula 1. Aspectes accentuats pels conceptes de llengua pròpia i llengua comuna

Llengua comuna	Llengua pròpia
La inclusió social	L'exclusivitat (no és clarament inclusiu)
La dimensió instrumental de la llengua (comunicació, participació, cohesió, promoció social, drets civils).	La dimensió simbòlica de la llengua (integració cultural, respecte a la societat d'acollida).
L'estat (el funcionament de les institucions)	La nació (una comunitat amb historicitat i distintivitat)
La perspectiva sincrònica (la comunitat actual de parlants)	La perspectiva diacrònica (llengua arrelada en la història i projectada al futur)
La perspectiva individual: la igualtat d'oportunitats dels ciutadans	La perspectiva col·lectiva: la singularitat o personalitat d'un poble
La justícia de la redistribució (eix igualtat-d desigualtat)	La justícia del reconeixement (eix igualtat-diferència)

Font: elaboració pròpia

La qüestió és si resulta sòlid aquest enfocament des dels punts de vista teòric i empíric. Per analitzar-ho, exposaré com s'utilitza el concepte de llengua comuna tant en el marc teòric del liberalisme com en la pràctica política de les democràcies liberals occidentals, cosa que em permetrà també de fer-ne una proposta de definició.

2 La llengua comuna com a concepte del liberalisme polític

En aquest apartat plantejaré, d'una banda, quins són els atributs que els teòrics del liberalisme assignen a la llengua comuna i quina definició se'n pot deduir; de l'altra, analitzaré quin tipus de llengua comuna tenen com a referent empíric.⁸

El terme 'llengua comuna' (o 'llengua compartida') és profusament usat en els treballs de teoria política que aborden la gestió de la diversitat cultural. El concepte està relacionat amb la idea ja expressada per John Stuart Mill (1861) segons la qual la llengua és la base d'una cultura política compartida, necessària per al funcionament de les institucions democràtiques.

Des d'aleshores, la «convergència en una única llengua comuna» (expressió de Patten i Kymlicka, 2003) acostuma a ser considerada una condició per assolir objectius polítics valuosos, com l'exercici de la democràcia (representativa i deliberativa), la igualtat i la promoció social dels ciutadans, l'afavoriment de la solidaritat i la confiança entre ells, l'eficiència administrativa i l'estabilitat política. Nombrosos autors, de diferents corrents, coincideixen a destacar tots o alguns d'aquests valors (democràtics, liberals o pragmàtics) relacionats amb la possessió d'una llengua comuna en una determinada unitat política.⁹ Pocs teòrics qüestionen

⁸ L'espai de què dispo m'obliga a fer-ne una presentació molt succinta. Una anàlisi aprofundida mereixeria un altre treball.

⁹ Per exemple, Brian Barry (2001), Rainer Bauböck (2001), François Grin (2004, 2008), Peter Kraus (2004, 2008), Helder de Schutter (2007), Will Kymlicka (1995, 2001a, 2001b, 2011), Alan Patten (2001), Dénise Réaume (2003), Ruth Rubio (2003), Dominique Schnapper (2004), Michel Seymour (2005), Philippe Van Parijs (2004, 2008, 2011) o Daniel Weinstock (2003).

aquesta assumpció,¹⁰ i la diversitat lingüística no territorialitzada sol ser considerada problemàtica per a la construcció del sentiment de grup i del consens sobre la idea de justícia (Van Parijs, 2004).

Encara que cap d'aquests autors en facilita una definició explícita, de les seves consideracions en podríem deduir una com a punt de partida: una llengua comuna és una llengua compartida pels ciutadans d'una comunitat política que és també llengua dels usos públics d'aquesta comunitat i que els permet l'exercici de la ciutadania.

També en aquest nivell teòric general és interessant posar aquest concepte en relació amb els de llengua oficial i llengua nacional, que entendré d'acord amb les definicions bàsiques següents: una llengua oficial és aquella en què s'expressen vàlidament els poders públics (Vernet, 2003:38) i, per tant, el seu ús té efectes legals i administratius i implica drets i deures per als individus; una llengua nacional és la que identifica una nació¹¹ i la distingeix d'altres: es tracta d'un concepte que ens du al terreny simbòlic, atès que la llengua nacional es presenta com un lligam històric amb els avantpassats (té un grau elevat d'historicitat) i també se n'espera una continuïtat en les generacions futures, per la qual cosa sovint s'associa amb les idees de 'personalitat', 'singularitat' o 'particularitat' i se la considera un patrimoni col·lectiu.¹²

En el cas del concepte polític de llengua comuna:

- a) A diferència del de llengua nacional, implica necessàriament la condició de llengua oficial.
- b) Però no implica necessàriament la condició de llengua nacional, tot i que, com constatarem més endavant, en el cas estàndard hi coincideix i els textos teòrics sovint ho pressuposen.
- c) Sí que implica necessàriament, a diferència dels altres dos conceptes, un coneixement generalitzat de la llengua entre la població: la gran majoria dels ciutadans són capaços de comunicar-s'hi. Es tracta d'un concepte instrumental en què resulta rellevant el coneixement de la llengua i no el fet que sigui llengua primera o segona.¹³
- d) Posa l'accent en l'exercici de la ciutadania, entesa com a conjunt de drets i deures civils i polítics. És aquesta perspectiva la que, de manera més o menys explícita, permet als governs justificar l'exigència als immigrants de coneixements d'una llengua per obtenir la residència o la ciutadania.¹⁴
- e) Es manté en l'esfera pública, i no implica l'ús d'una determinada llengua en les relacions privades entre les persones, sinó només en l'exercici dels seus drets i deures com a ciutadans.¹⁵ És diferent doncs del concepte sociolingüístic de llengua intergrupala, que posa l'accent en les comunicacions interpersonals privades.¹⁶

10 Per exemple, Patten (2001:705), en referència a les federacions lingüísticament territorialitzades, afirma: «*it might be questioned whether actual [linguistic] convergence really is necessary to achieve the advantages associated with convergence*». I Réaume i Pinto (2012:57) constaten: «*little effort has been made to test the empirical assumptions that underlie the arguments in favour of linguistic convergence, especially at the global level, or even to examine whether they are testable*».

11 Entesa, d'acord amb Miller (1994:141), com «*a community constituted by mutual belief, extended in history, active in character, connected with a particular territory, and thought to be marked off from other communities by its members' distinct traits*».

12 Notem que la llengua oficial no té aquestes connotacions ni requisits (un cas clar és el de les llengües oficials producte d'un domini colonial). D'altra banda, una llengua nacional no sempre és oficial.

13 No hi ha acord sobre el nivell de competència necessari (Robichaud i De Schutter, 2012:135). Una referència empírica són els nivells de coneixement establerts per molts estats europeus com a requisit per obtenir la residència o la ciutadania: habitualment, els nivells A2 o B1 del Marc europeu comú de referència per a les llengües (Consell d'Europa, 2010).

14 L'any 2009, 17 dels 23 estats membres de la UE n'exigien (Consell d'Europa, 2010:14).

15 Aquest ús públic es remarca amb la denominació 'llengua pública comuna', usual al Quebec i a Catalunya.

16 També difereix del de llengua franca, tot i que alguns textos teòrics utilitzen aquest terme com a sinònim. D'acord amb Van Parijs (2011:9), una llengua franca s'usa per a la comunicació entre persones de diferents llengües primeres i no cal que sigui ni llengua primera dels grups lingüístics que connecta ni coneguda per tots els seus membres. Les diferències principals amb el concepte

El concepte d'ús públic és especialment rellevant des de l'òptica del liberalisme, que majoritàriament entén la llibertat com la no interferència en la vida privada de les persones. El problema és que les fronteres entre l'espai privat i el públic estan subjectes a interpretació.¹⁷ Per acotar el concepte de llengua comuna tindrà en compte els usos públics que considera en el seu apartat III la Carta europea de les llengües regionals i minoritàries (CELROM): l'educació, la justícia, les autoritats administratives i els serveis públics, els mitjans de comunicació, les activitats culturals i la vida econòmica i social, a més dels poders legislatiu i executiu, que en la CELROM no tenen apartat propi tot i que s'hi fa referència en el text.

Tenint en compte les consideracions anteriors, podem fer una proposta de definició més precisa del concepte de llengua comuna:

Llengua oficial en què la gran majoria dels ciutadans són capaços de comunicar-se, que és utilitzada en l'administració i els serveis públics, el sistema judicial, els mitjans de comunicació públics, les activitats culturals, la vida econòmica i social i les institucions polítiques, i de la qual es promou el coneixement generalitzat a través dels sistemes educatius. Facilita la formació d'una esfera pública comuna imprescindible per al funcionament de les institucions democràtiques, afavoreix la solidaritat entre els ciutadans i millora les seves oportunitats de progressió social, contribueix a la unitat, l'estabilitat i la fortalesa polítiques i és l'instrument més eficient per a la comunicació entre l'estat i els ciutadans.

Aquesta definició correspon al tipus ideal de llengua comuna, pel qual la teoria política tendeix a legitimar les polítiques que s'emprenen per promoure-la o mantenir-la. Ara bé: aquest tipus ideal en quins referents empírics es basa?

Ja des de Mill, es refereix a societats homogènies en què es compleix l'equació tradicional *I individu, I llengua, I nació, I estat*, i en les quals els conceptes de llengua oficial, nacional i comuna convergeixen en una mateixa llengua. Aquest patró és encara aplicable a moltes democràcies liberals occidentals.

Són els debats teòrics contemporanis els que plantegen el dilema entre la promoció d'una llengua comuna i el manteniment de la pluralitat lingüística local, que en general es veuen com a opcions dicotòmiques o difícils de compaginar (Patten i Kymlicka, 2003; Réaume i Pinto, 2012). La qüestió és què passa quan una societat no és lingüísticament homogènia i cal triar una llengua comuna. Com es pot assegurar que la llengua triada mantingui tots els avantatges que se li atribueixen en la teoria?

Alguns autors posen de relleu que la tria d'una determinada llengua com a comuna en els contextos plurals resulta problemàtica des dels punts de vista de la legitimitat democràtica i de la justícia liberal.

Per exemple, Schnapper explica que quan es tria una llengua comuna la solució més habitual és l'adopció de la llengua primera del grup majoritari o més poderós dins la comunitat política. Una altra solució és adoptar una llengua que no sigui la llengua primera de cap grup. Però la primera solució «*amounts to the affirmation of the political superiority of a certain linguistic group over the others and hardly corresponds to new democratic demands*». I la segona «*does not encourage for democratic development*» (Schnapper, 2004:221).

Pel que fa als aspectes de justícia liberal, altres autors constaten que la tria de la llengua de la majoria pot resultar eficient, però costosa en termes de justícia, tant des de la perspectiva de la redistribució com des de la del reconeixement. L'economista suís François Grin ha estudiat la primera perspectiva, i considera

de llengua comuna que estem considerant són: *a*) la llengua comuna sempre fa referència a un *demos*, i per tant sempre implica ciutadania compartida –la llengua franca no; *b*) la llengua comuna exigeix un coneixement generalitzat; i *c*) sovint és la llengua primera de la majoria de ciutadans.

¹⁷ Milian (2010) aborda específicament aquesta qüestió a partir d'una anàlisi comparada dels criteris que s'apliquen en diferents legislacions.

que els avantatges que ofereix l'establiment d'una llengua comuna per als nadius en aquesta llengua es poden quantificar econòmicament i estan relacionats amb diverses fonts de desigualtat amb els no nadius (2004:198-199). Pel que fa a la segona, un dels principals teòrics que l'ha aplicat específicament al terreny lingüístic és Philippe Van Parijs. Per a ell, la igual dignitat es lesiona quan la llengua comuna es planteja com a exclouent i no es faciliten les condicions adequades perquè les llengües dels altres grups es continuïn parlant i es puguin reproduir generacionalment: és a dir, quan no s'afavoreix que els parlants d'aquestes llengües tinguin un context d'elecció segur. Per això, «*justice requires institutions to be shaped (...) to affect appropriately the probability of using a particular language in a particular context*» (2011:120).

Des de les dues perspectives de la justícia, privilegiar una determinada llengua pot causar un rebuig que neutralitzi els teòrics avantatges de tenir una llengua comuna i provocar no sols una baixa participació democràtica, un dèbil compromís cívic o una solidaritat escassa, sinó fins i tot el conflicte ètnic i la guerra civil (Torrisco, 2004:295). De fet, la tria pot conduir a tot allò que es pretén evitar: a la feblesa, la desunió i la inestabilitat política.¹⁸

Però, tot i les observacions d'aquests autors, i com constata De Schutter (2007), els debats teòrics contemporanis sobre el plurilingüisme en les democràcies liberals acostumen a partir d'una mateixa concepció de la composició lingüística del *demos*: un conjunt de ciutadans que majoritàriament tenen com a llengua primera una mateixa llengua, que és la comuna i nacional.

Per això, la llengua comuna, quan s'hi fa referència en el marc teòric, sol ser la llengua nacional. Aquesta assumpció, explícita o no, la comparteixen autors del 'liberalisme 1' (per als quals és la llengua nacional de l'estat) i del 'liberalisme 2' (per als quals és la llengua nacional de la unitat subestatal).

Com a principal exemple del 'liberalisme 1' podem citar Brian Barry, que considera que la igualtat d'oportunitats justifica l'assimilació lingüística en la llengua nacional o predominant¹⁹ (2001:106-108). En el cas del 'liberalisme 2', en són bons exemples Will Kymlicka i Philippe Van Parijs.

Per a Kymlicka, una nació es basa en una *cultura societal*, concepte que reposa en la llengua comuna:

«*By a societal culture, I mean a territorially-concentrated culture, centred on a **shared language** which is used in a wide range of societal institutions, in both public and private life (schools, media, law, economy, government, etc.). I call it a societal culture to emphasize that it involves a **common language** and social institutions, rather than common religious beliefs, family customs, or personal lifestyles.*» (Kymlicka, 2001a:25 i 2001b:259) [les negretes són meves]

Kymlicka sovint usa el terme '*common national language*', és a dir, identifica explícitament la llengua comuna de la cultura societal amb la llengua nacional.

Van Parijs utilitza el concepte de llengua comuna principalment referit a contextos supranacionals (com la Unió Europea o la federació belga). En aquests casos, el separa explícitament del concepte de llengua nacional:

«*Getting everyone into a **common demos** made possible by a **shared language** is essential to the pursuit of distributive justice. (...). But this does not amount to merging everyone into the same **ethnos**, with a **common language** as a **core component of the common culture**.*» (Van Parijs, 2008:30) [les negretes són meves]

Ara bé, quan es refereix al nivell nacional (per exemple a Flandes o Valònia), defensa clarament el principi de territorialitat, d'acord amb el qual la nació té una llengua majoritària, que és la llengua comuna i nacional (Van Parijs, 2011).

18 Per això alguns estats federals plurilingües han optat per funcionar sense llengua comuna –almenys *de iure*: en el pacte fundacional han triat un model multilingüe on conviuen les llengües dels estats membres. És el cas de Bèlgica, el Canadà o Suïssa, i també d'Etiòpia i Sud-àfrica (vegeu Riera, 2013).

19 En l'original anglès, *the country's language* o *the mainstream language*.

Aquesta breu exposició ens permet arribar a dues conclusions:

- a) La noció de llengua nacional no es pot considerar per ella mateixa el liberal, atès que el liberalisme ha acostumat a tenir la nació (o l'estat nació) com a referent a l'hora de definir el *demos*, i la idea de llengua nacional ha estat generalment assumida com a punt de partida, implícit o explícit, en les discussions de la teoria liberaldemocràtica sobre el plurilingüisme.
- b) La teoria, basada en uns referents empírics lingüísticament territorialitzats (en el nivell estatal o subestatal), no dona eines per gestionar una profunda diversitat lingüística local.

Però, quina és la realitat? Coincideixen les llengües nacionals i les llengües comunes en les democràcies liberals occidentals? Quins casos es donen de profunda diversitat lingüística no territorialitzada?

3 La llengua comuna en les democràcies liberals occidentals: una panoràmica

La perspectiva comparada revela que la confluència de la llengua comuna en la llengua nacional és el cas estàndard en les democràcies liberals occidentals.²⁰ Però també hi ha situacions en què no hi ha una (clara) llengua comuna i nacional: es donen sobretot en comunitats polítiques que han sofert processos d'assimilació lingüística no del tot reeixits.

La taula següent permet constatar que una llengua comuna no sempre és nacional (Irlanda, Gal·les), i que no sempre és fàcil de determinar quina és la llengua comuna, si n'hi ha més d'una o si no n'hi ha cap. Per exemple, en casos amb un elevat percentatge de bilingües o políglotes i una distribució més funcional que territorial de les llengües podria haver-hi més d'una llengua comuna per a diferents funcions (Luxemburg, Malta, Catalunya). I en casos fortament territorialitzats i sense un bilingüisme generalitzat podria no haver-hi cap (Ucraïna).

Taula 2. Diferents relacions entre les llengües oficials, nacionals i comunes

		Oficials	Nacionals	Comunes
Estats	Irlanda	irlandès, anglès	irlandès	anglès
	Finlàndia	finès, suec	finès i suec	finès
	Letònia	letó	letó	letó ²¹
	Luxemburg	francès, luxemburguès, alemany	luxemburguès	totes tres?
	Malta	maltès, anglès	maltès	totes dues?
	Ucraïna	ucraïnès, rus ²²	ucraïnès	cap? ²³
Subestats	Catalunya	català, castellà	català	totes dues?
	Quebec	francès	francès	francès
	Gal·les	gal·lès, anglès	gal·lès	anglès

Font: elaboració pròpia.^{21, 22, 23}

La tensió entre els conceptes de llengua nacional i llengua comuna és al meu parer la principal causa de les

20 Les federacions plurilingües, com Bèlgica, Suïssa o el Canadà, apliquen el mateix patró a través de la territorialització.

21 El rus és conegut per una majoria de la població, però no és oficial (d'acord amb la Constitució, és una llengua estrangera).

22 La Llei sobre els principis de la política lingüística de l'Estat, que va entrar en vigor a l'agost de 2012, declara l'ucraïnès la llengua de l'Estat, però regula l'oficialitat de divuit llengües més, considerades en el context de la CELROM llengües regionals o minoritàries. Aquestes llengües esdevenen oficials en una part del territori si almenys el 10% de la seva població ho demana. El rus, que amb diferència és la més important d'aquestes llengües (d'acord amb el cens de 2001, és la llengua primera del 29,6% de la població, mentre que l'ucraïnès és ho és del 67,5%), ha esdevingut *de facto* la segona llengua oficial.

23 Coneixement fortament territorialitzat (a l'oest del territori, ucraïnès; a l'est i el sud, rus).

regulacions contemporànies de l'oficialitat lingüística a Europa, el Canadà i els Estats Units: en general, aquestes regulacions aspiren a assegurar que una llengua nacional es manté com a (o esdevé) llengua comuna.

Ara bé: així com els textos legals i institucionals fan ús habitualment del terme 'llengua oficial' i també sovint del terme 'llengua nacional' (cf. Jou: 2009), el terme 'llengua comuna' hi resulta infreqüent.

Els usos comparats observats en l'àmbit d'Europa, el Canadà i els Estats Units revelen que, encara que les unitats polítiques solen tenir una llengua que exerceix les funcions atribuïdes per la teoria a la llengua comuna, els textos legals o institucionals només la denominen així excepcionalment, i sempre que ho fan es refereixen a una llengua nacional. Aquests són els casos de:

- a) Suècia, amb una sola llengua oficial, però amb diversitat interna deguda a minories nacionals i recepció d'immigració, i amb un coneixement generalitzat de l'anglès entre la població, que vol preservar la centralitat del suec.²⁴ En el nivell subestatal, les lleis lingüístiques d'Alaska (1998) i Nova York (2001) en fan un ús similar, referit a l'anglès.
- b) Espanya, que a través de diverses sentències del Tribunal Constitucional (com les 84/1986 i 31/2010) justifica el deure de conèixer el castellà establert per l'article 3.1 de la Constitució pel fet que és l'idioma comú dels espanyols, del qual dedueix la inconstitucionalitat del deure de conèixer cap altra llengua espanyola. Utilitza aquest concepte en un sentit restrictiu, per remarcar que el coneixement de l'única llengua oficial estatal fa innecessari el de les llengües també oficials en les comunitats autònomes.²⁵
- c) El Govern del Quebec, que té una trajectòria considerable en l'ús del terme. Oakes i Warren (2006:83-104) expliquen que des dels anys 60 els documents oficials del Quebec s'han referit al francès com a llengua comuna, i que a partir de la segona meitat dels 90 comencen a anomenar-lo 'llengua d'ús públic' per expressar l'objectiu de promoure una cultura «de convergència però no assimilacionista», en la qual l'adjectiu 'públic' esdevé rellevant. En un context de recepció d'immigració, el francès com a llengua pública comuna pot ser promogut com la llengua d'integració i no d'assimilació, que respecta explícitament el dret dels individus a escollir la llengua en les comunicacions privades.²⁶

L'ús del terme 'llengua (pública) comuna' —intercanviat de vegades amb 'llengua de ciutadania'— s'entén precisament per la contraposició amb un enfocament *nacional* (o *ètnic*) anterior: pretén transmetre la voluntat que el francès no sigui considerat un signe d'identitat d'un poble ètnic o cultural, sinó d'una comunitat sociopolítica acollidora i plural que té com a punt de trobada aquesta llengua. La preocupació per motivar els nous quebequesos perquè adoptin el francès com a segona llengua és una de les principals causes d'aquest canvi de discurs. El Govern vol eliminar les connotacions ètniques del terme 'francòfon', vinculat inicialment a la llengua materna i a l'ús privat. Ben al contrari, vol que el francès sigui un instrument per desenvolupar el sentit de pertinença i de lleialtat al Quebec.²⁷

24 La llei sueca sobre les llengües (2009) estableix que el suec «és la llengua principal a Suècia» (art. 4) i «Com a llengua principal és la llengua comuna de la societat sueca, tothom qui viu a Suècia ha de tenir-hi accés i pot utilitzar-la en tots els sectors de la societat» (art. 5).

25 El *Manifiesto por la lengua común*, que diversos intel·lectuals espanyols van signar al juny de 2008, respon també a aquesta concepció. S'hi afirma que l'únic coneixement que es pot exigir a qualsevol espanyol (fins i tot als funcionaris de les administracions autonòmiques i locals) és el del castellà, i reclama «el dret de tots els espanyols» a rebre educació *només* en castellà i la prohibició de retolar *només* en altres llengües oficials.

26 Aquesta idea presideix dos informes governamentals: el de 1996, *Le français langue commune. Enjeu de la société québécoise. Rapport du comité interministériel sur la situation de la langue française*, i el de 2001, *Le français, une langue pour tout le monde. Une nouvelle approche stratégique et citoyenne*.

27 Tot i les evidents similituds amb el concepte utilitzat al Quebec, a Catalunya el context de doble oficialitat fa que l'ús del terme 'llengua pública comuna' adquireixi matisos diferents. Al meu parer, a Catalunya la principal preocupació no és deixar clara la no interferència en la vida privada de les persones, sinó continuar legitimant l'ús preferent del català en les institucions públiques en el nou context d'intensa recepció d'immigració. S'intenta reforçar una legitimació *tradicional* basada en arguments nacionalistes (la historicitat i la singularitat de la llengua pròpia com a tret distintiu de la nació) amb una altra legitimació basada en arguments liberals

Per tancar aquesta panoràmica sobre l'ús del concepte de llengua comuna en la teoria i la pràctica política, la taula següent en recull els trets principals, que es posen en relació amb els dels conceptes de llengua oficial i llengua nacional.

Taula 3. Comparació dels conceptes de llengua oficial, llengua nacional i llengua comuna

Llengua oficial	Llengua nacional	Llengua comuna
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Instrumental (posa l'accent en la comunicació) ▪ No requereix historicitat ni implica singularitat. ▪ No requereix una majoria de parlants. ▪ Se'n fa un ús general en els nivells estatal, subestatal i supraestatal. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Simbòlic (posa l'accent en la identitat) ▪ Requereix historicitat i implica singularitat. ▪ No requereix una majoria de parlants. ▪ No sempre és oficial. ▪ Se'n fa ús en els nivells estatal i subestatal, quan la identitat es considera rellevant. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Instrumental (posa l'accent en la comunicació) ▪ Requereix una majoria de parlants. ▪ Oficial, però no necessàriament nacional. ▪ Pot ser usat en els nivells estatal, subestatal i supraestatal, però només es fa explícit en contextos de diversitat profunda (per minories nacionals o immigració)

Font: elaboració pròpia

4 Recapitulació i conclusions: una reflexió sobre l'aplicació del concepte de llengua comuna a Catalunya

El concepte de llengua comuna té una llarga tradició en la teoria política, i es basa en dos atributs principals: l'oficialitat i el coneixement generalitzat entre la població (posa l'accent en l'esfera pública rellevant per a l'exercici de la ciutadania, i en el vessant instrumental de la llengua). A partir d'aquests atributs la teoria política li atorga un valor important, que té elements de legitimitat democràtica, liberal i pragmàtica.

Ara bé: es construeix sobre una realitat d'estats nació majoritàriament monolingües i fora d'aquest context perd part del seu valor, ja que —com hem constatat en l'apartat 2— la tria d'una llengua comuna en una societat plural pot comportar problemes de legitimitat democràtica i de justícia liberal. El liberalisme contemporani (en la modalitat que Requejo anomena 'liberalisme 2') l'adapta a la realitat dels estats plurinacionals, però només sobre la base de la territorialització (l'existència a l'estat de minories nacionals que són clares majories locals territorialitzades). No ofereix un model teòric aplicable a la diversitat lingüística local gens o poc territorialitzada, és a dir, a les societats en què conviuen percentatges significatius de ciutadans amb diferents llengües primeres, i majoritàriament bilingües o políglotes.

Com a conseqüència d'aquest plantejament territorialitzat, la llengua comuna sol coincidir amb una llengua nacional (una llengua històrica i distintiva d'un determinat *demos*). I, certament, la política comparada revela que aquest és el cas habitual. Si prenem com a referència l'àmbit d'Europa, el Canadà i els Estats Units, podem constatar que actualment la majoria d'unitats polítiques, estatals o subestatals, tenen com a llengua comuna una llengua considerada nacional.

Però Catalunya no encaixa amb el cas estàndard de la perspectiva comparada. És excepcional per la conjunció de com a mínim cinc factors:

- a) L'ordenament jurídic. *De iure*, Catalunya té dues llengües oficials i una de nacional (o pròpia), que és la llengua oficial preferent.

(l'autonomia i la igualtat d'oportunitats dels individus gràcies a la llengua comuna).

- b) La situació demolingüística. D'una banda, i a diferència d'altres nacions minoritàries que han sofert processos d'assimilació similars, el coneixement de la llengua *pròpia* és majoritari, tot i que inferior al del castellà: la darrera estadística oficial disponible en el moment d'elaborar aquest article²⁸ indica que un 78,3% de la població és capaç de parlar català, mentre que el 99,7% és capaç de parlar castellà. De l'altra, si ens atenim a dades com la llengua primera, la llengua habitual o la llengua d'identificació de la població, els catalanoparlants són una minoria. Una situació molt diferent del Quebec, on al cens de 2011 un 52,8% de la població va declarar que no parlava anglès (i en canvi el 94,3% va declarar que parlava francès), i tampoc comparable als altres casos recollits en la taula 2.
- c) El fet de ser un «territori d'immigració per excel·lència», avui amb més d'un 15% de població estrangera,²⁹ que la situa en el segon lloc d'Europa pel que fa a percentatge d'estrangers (Zapata-Barrero, 2012:15).
- d) El model de política lingüística. Un model inclusiu, de bilingüització general de la població i no pas de compartimentació de dos grups (catalanoparlant i castellanoparlant), representat especialment per la conjunció lingüística en el sistema educatiu. Lingüísticament, Catalunya és una societat híbrida³⁰ i poc territorialitzada.
- e) L'assumpció de la pluralitat cultural i lingüística com a característica de la societat. Aquesta assumpció, que ha format part dels projectes polítics de la majoria de partits catalans des de la transició democràtica, s'ha accentuat clarament des que, als anys 90, es va prendre consciència de les necessitats provocades per la mundialització (poliglòtisme individual, gestió de la immigració internacional, etc.).

Per tant, no podem comparar la comunitat política de Catalunya amb la del Quebec (on hi ha una sola llengua, un coneixement general del francès i una majoria de la població que declara que no sap anglès: on, per tant, només el francès pot actuar com a llengua comuna). Però tampoc amb Irlanda, Escòcia o Gal·les (pels baixos índexs de coneixement de les llengües nacionals), ni amb les repúbliques bàltiques (on actualment el coneixement de les llengües nacionals —úniques oficials— és superior al del rus), ni amb Ucraïna (on les dues principals llengües amb règim d'oficialitat, ucraïnès i rus, són de coneixement força territorialitzat), ni amb petits enclavaments lingüístics com Luxemburg o Malta. Els casos més propers serien els d'altres comunitats autònomes espanyoles, especialment les Illes Balears.

Feta aquesta constatació, es plantegen dues preguntes: 1) Quina és —empíricament— la llengua comuna a Catalunya? i 2) El concepte de llengua comuna és útil com a concepte polític?

La resposta a la primera pregunta comença amb la simple apreciació que una situació excepcional requereix una aplicació excepcional del marc teòric analitzat, o bé un nou desenvolupament teòric.

I és que, si ens atenim als dos atributs del concepte polític de llengua comuna, tant el català com el castellà tenen actualment aquesta condició. Totes dues són oficials (i el català de manera preferent, per la qual cosa és la llengua habitual de les institucions). I totes dues són conegudes per una àmplia majoria de la població (i el castellà de manera generalitzada, tot i que les polítiques educatives s'orienten a la generalització del coneixement del català). Per tant, m'inclino a entendre que, des d'un punt de vista empíric, a la Catalunya actual totes dues llengües actuen com a llengües comunes i vehiculen els valors democràtics i liberals que la teoria relaciona amb aquest concepte. Des d'aquesta perspectiva, no crec que el castellà es pugui considerar *la llengua comuna de facto* (com afirma Branchadell). Però tampoc crec que el català pugui ser l'única

28 Enquesta d'usos lingüístics de la població (EULP) 2008.

29 IDESCAT, dades del padró de 2012, <http://www.idescat.cat/poblacioestrangera/?b=0>

30 Concepte utilitzat per De Schutter (2007). En l'àmbit de Catalunya, també és usat per Pujolar (2010), en referència als usos lingüístics de la joventut.

llengua comuna. Més aviat considero que totes dues comparteixen el paper de llengua comuna en l'esfera pública, d'acord amb una determinada distribució funcional. Si prenem de nou com a referència els usos públics que considera la CELROM, podríem suggerir que el català té funcions rellevants de llengua comuna en l'educació, l'administració i els serveis públics, les activitats culturals i els poders legislatiu i executiu, que el castellà les exerceix especialment en l'àmbit de la justícia i que totes dues llengües actuen com a comunes en la vida econòmica i social, en diferents graus segons el sector i l'àmbit territorial.

D'altra banda, difícilment és creïble l'objectiu polític de fer del català *la* llengua comuna de la societat. En tot cas, el que és viable és assegurar que sigui *una* llengua comuna. També és raonable i legítim perseguir que el català, com a llengua nacional, sigui la principal llengua comuna, però en les circumstàncies actuals aquesta condició no pot ser exclusiva.

I, de fet, crec que aquest és l'objectiu que s'expressa en la majoria dels discursos recollits a l'inici d'aquest treball. Ni el lema 'El català, llengua comuna', ni el Pacte nacional per a la immigració, ni els programes dels partits polítics impliquen que el castellà deixi d'exercir funcions de llengua comuna, d'acord amb el concepte definit aquí. Al meu entendre, parteixen de l'assumpció que el castellà és una llengua de l'esfera pública, i transmeten la voluntat que el català s'hi mantingui, en el nou context de recepció d'immigració, com una llengua que —atès que està estretament vinculada a la identitat de la societat d'acollida— d'acord amb el model intercultural garanteix l'exercici d'una ciutadania més plena i afavoreix la igualtat d'oportunitats i la cohesió social. Però no és el coneixement exclusiu del català el que permet aconseguir aquests objectius, sinó el coneixement conjunt del català i del castellà. Al castellà, com a llengua estatal i d'ús internacional, se li presumeix un valor funcional implícit. El que es remarca és el valor funcional del català en l'esfera pública més pròxima, la de la Comunitat Autònoma de Catalunya, on és la llengua oficial preferent perquè és la llengua originària de la societat d'acollida. Per utilitzar una expressió en què coincideixen els programes electorals de 2012 de CiU, el PSC i el PP, el català és una llengua *que suma*.

A mitjà termini, el més probable és que català i castellà mantinguin l'ús en l'esfera pública i que el castellà continuï sent la llengua *més compartida*, tot i que el coneixement del català s'hi pot equiparar (difícilment superar-lo). Probablement, la població tendirà a ser més políglota: si s'aconsegueixen els objectius del sistema educatiu actual, hauria de ser capaç de comunicar-se en català, castellà i anglès. Així doncs, en aquest escenari, resulta útil el concepte de llengua comuna des del punt de vista polític?

La meua opinió és que sí, perquè permet reforçar amb arguments liberals i democràtics una política lingüística que s'ha acostumat a defensar ideològicament amb arguments del nacionalisme, tot i que en la seva concepció i aplicació ha estat, a parer meu, liberal i democràtica. D'una banda, permet posar l'accent en una visió no essencialista de la Catalunya contemporània. I, de l'altra, permet vincular el coneixement i l'ús del català a valors democràtics (com la participació i la deliberació) i liberals (com l'autonomia individual i la igualtat d'oportunitats o la inclusió social) i, en definitiva, a l'exercici d'una ciutadania plena.

L'argument que el català ha de ser llengua comuna a Catalunya no és contradictori amb l'ordenament jurídic actual, segons el qual el català n'és la llengua pròpia o nacional. Ben al contrari, el complementa, perquè precisament la condició de llengua nacional permet legitimar la de llengua comuna, com hem vist que pressuposa la teoria política liberal. Pel que fa a la idoneïtat d'incorporar aquest concepte a l'ordenament legal, la meua opinió és que aquesta possibilitat s'ha de prendre en consideració: d'una banda, perquè en el context català la incorporació del concepte de llengua comuna implica l'assumpció de la pluralitat lingüística de la societat, i de l'altra perquè reposa en principis indubtablement democràtics i liberals. Tots dos aspectes remetent a valors útils (si no necessaris o imprescindibles avui) per explicar i justificar les regulacions lingüístiques de societats diverses com la catalana. Correspon, però, als especialistes en dret lingüístic de pronunciar-se sobre la conveniència o no de dotar aquest concepte d'un contingut jurídic del qual es puguin derivar uns efectes legals determinats, com es va fer amb el concepte de llengua pròpia.

Acabaré precisament amb un petit apunt sobre l'adequació del concepte de llengua pròpia (o nacional) en aquest context.

En primer lloc, parteixo de la base que el concepte de llengua nacional no es pot considerar il·liberal.³¹ En tot cas, és l'aplicació d'unes determinades polítiques en nom del concepte de llengua nacional el que podria ser il·liberal, igual com ho seria si es fes en nom dels conceptes de llengua oficial o de llengua comuna. Recórrer al concepte de llengua nacional per legitimar polítiques de foment d'una llengua és recórrer al valor que es dóna a aquesta llengua (històrica i distintiva) com a bé comú. Recórrer al de llengua comuna és recórrer al valor que es dóna a l'autonomia individual per a l'exercici *ple* de la ciutadania. Des del punt de vista de la legitimació teòrica, la normativa els empara tots dos. I la política comparada reflecteix totes dues estratègies.³²

En segon lloc, cal reconèixer que, en el marc de l'Estat espanyol, la consideració del català com a llengua nacional *de iure* ha permès legitimar les polítiques de promoció de la llengua, i per tant ha contribuït a mantenir i enfortir la pluralitat lingüística a Catalunya. I crec que continua resultant pertinent en el moment actual, malgrat la situació demolingüística. Els usos comparats revelen que l'associació d'una llengua (o més) a la identitat nacional no depèn estrictament del seu percentatge de parlants, sinó del sentiment col·lectiu: és a dir, no depèn tant de quants ciutadans usen una llengua, sinó de quants ciutadans la consideren valuosa com a bé comú. L'element simbòlic hi predomina, i és el que remarquen les legislacions lingüístiques europees quan recorren al concepte de llengua nacional.

L'ús del terme 'llengua pròpia' continua sent pertinent perquè el model de relació política amb l'Estat espanyol, basat en l'existència de dos projectes competitiu de construcció nacional, continua exigint polítiques lingüístiques defensives. Ara bé: també crec que no seria imprescindible en un altre marc polític fonamentat en una relació entre iguals: en aquest escenari, podria considerar-se (com ja suggereixen Branchadell o Caminal) que Catalunya té dues llengües nacionals, català i castellà —donada l'elevada historicitat del castellà. Aleshores la distintivitat (com a Finlàndia o Suïssa) vindria donada pel conjunt de les llengües nacionals. I és un fet que, cada vegada més, en el discurs polític, institucional i acadèmic la pluralitat cultural i lingüística és exposada com un tret distintiu de la identitat catalana i el castellà és considerat part del patrimoni lingüístic i cultural.³³

Aquestes apreciacions, però, ja formarien part de tot un altre debat.

El meu objectiu en aquest article ha estat oferir nous elements de reflexió que, d'una banda, posin de manifest la necessitat de desenvolupar la recerca sobre el plurilingüisme en l'àmbit de la teoria política des de la perspectiva catalana i, de l'altra, siguin útils per a la pràctica política a Catalunya en el moment especialment exigent que vivim. M'agradaria haver-hi contribuït.

5 Referències bibliogràfiques

BARRY, Brian. *Culture and Equality: An Egalitarian Critique of Multiculturalism*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001.

BAUBÖCK, Rainer. "Public Culture in Societies of Immigration". *Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations*, 1/01. Malmö: IMER, School of International Migration and

31 De fet, és un element legitimador present en la majoria de lleis lingüístiques vigents a Europa, el Canadà i els Estats Units, encara que no sempre s'hi fa un ús explícit del terme.

32 El problema —a parer meu— no és el tipus de legitimació, sinó les polítiques que s'emprenen en nom seu (més o menys respectuoses amb determinats drets individuals i amb l'espai privat *de les persones*) i, també, com s'emprenen (amb més o menys consens, treballant més o menys la *voluntat reflexiva* de la població). Notem que es tractarà de polítiques de regulació de l'oficialitat, de concreció del que implica en un determinat *demos* que una llengua hi sigui oficial. I aquesta regulació serà més o menys liberal independentment del fet que s'estableixi perquè una llengua és nacional o perquè es vol mantenir com a —o convertir en— llengua comuna.

33 Per exemple, recentment s'han pronunciat en aquest sentit l'expresident de la Generalitat, Jordi Pujol; l'actual conseller de Cultura, Ferran Mascarell (que en una entrevista al diari Ara del 29 de setembre de 2012 es refereix al castellà com 'la nostra pròpia segona llengua'); i la presidenta d'Òmnium Cultural, Muriel Casals (en l'anomenada 'declaració de Santa Coloma', de 30 d'octubre de 2012).

Ethnic Relations, 2001.

BRANCHADELL, Albert. *Liberalisme i normalització lingüística*. Barcelona: Empúries, 1997.

BRANCHADELL, Albert. “Més enllà del català. Els reptes lingüístics de Catalunya”. Dins: *La Catalunya plural*. Barcelona: Fundació CatDem, 2010.

CAMINAL, Miquel. “La reforma dels estatuts i la llengua catalana”. *Revista de Llengua i Dret* [Barcelona: Generalitat de Catalunya. Escola d'Administració Pública], núm. 47 (2007).

COMMISSION DES ÉTATS GÉNÉRAUX SUR LA SITUATION ET L'AVENIR DE LA LANGUE FRANÇAISE AU QUÉBEC. *Le français, une langue pour tout le monde. Une nouvelle approche stratégique et citoyenne*. Quebec: Gouvernement du Quebec, 2001.

COUNCIL OF EUROPE. *European Charter for Regional or Minority Languages*. Strasbourg, 5.XI.1992. <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/148.htm>

COUNCIL OF EUROPE. LANGUAGE POLICY DIVISION. *The linguistic integration of adult migrants: towards the evaluation of policy and practice. Intergovernmental Conference. Report by David Little*. Strasbourg, 24-25 June 2010. http://www.coe.int/t/DG4/linguistic/Source/Ad-Migrants-Conf2010-Report_EN.pdf

DE SCHUTTER, Helder. “Language policy and political philosophy. On the emerging linguistic justice debate”. *Language Problems and Language Planning* [Amsterdam: John Benjamins Publishing Company], núm. 31:1 (2007).

GENERALITAT DE CATALUNYA. SECRETARIA DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA i IDESCAT. *Enquesta d'usos lingüístics de la població 2008*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2009. Accessible en línia: <http://www.idescat.cat/cat/idescat/publicacions/cataleg/pdfdocs/eulp2008.pdf>

GOVERNEMENT DU CANADA. Statistique Canada. *Recensement de population 2011*. Gouvernement du Canada, 2012. Accessible en línia: <http://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/index-fra.cfm>

GOVERNEMENT DU QUÉBEC. *Le Français langue commune : enjeu de la société québécoise*. Quebec : Ministère de la Culture et des Communications. Direction des Communications, 1996.

GOVERN DE LES ILLES BALEARS. *Pla d'actuacions urgents en normalització lingüística a les Illes Balears. Document de treball*. 2001. Accessible a: <http://www.uib.es/catedra/camv/CDSIB/plau.pdf>

GRIN, François. “On the costs of cultural diversity”. Dins: *Cultural Diversity versus Economic Solidarity. Proceedings of the Seventh Francqui Colloquium (P. Van Parijs ed.)*. Brussel·les: De Boeck, 2004. Accessible en línia: <http://www.uclouvain.be/en-12569.html>.

GRIN, François. “Principles of policy evaluation and their application to multilingualism in the European Union”. Dins: ARZOZ, Xabier (ed.). *Respecting linguistic diversity in the European Union*. P. 73-84. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2008.

JOU, Lluís. *L'oficialitat lingüística, un concepte jurídic*. Barcelona: Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya, 2009.

JOU, Lluís. “Conceptes jurídics i pràctica política. Les conclusions de l'Àrea de llengua i dret del II Congrés Internacional de Llengua Catalana vint-i-cinc anys després”. *Revista de Llengua i Dret* [Barcelona: Generalitat de Catalunya. Escola d'Administració Pública], núm. 58 (2012).

KRAUS, Peter A. “Between Mill and Hallstein. Cultural diversity as a challenge to European integration”. Dins: *Cultural Diversity versus Economic Solidarity. Proceedings of the Seventh Francqui Colloquium (P. Van Parijs ed.)*. Brussel·les: De Boeck, 2004. Accessible en línia: <http://www.uclouvain.be/en-12569.html>.

KRAUS, Peter A. “A one-dimensional diversity? European integration and the challenge of the language policy”. Dins: Arzoz, Xabier (ed.). *Respecting linguistic diversity in the European Union*. P. 85-106. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2008.

KYMLICKA, Will. *Multicultural Citizenship*. Oxford: Oxford University Press, 1995.

- KYMLICKA, Will. *Politics in the Vernacular*. Oxford: Oxford University Press, 2001. [citad com a 2001a]
- KYMLICKA, Will. "Territorial boundaries. A liberal egalitarian perspective". Dins: Miller, D. i Hashmi, S. H. (eds.). *Boundaries and Justice: Diverse Ethical Perspectives*. Princeton: Princeton University Press, 2001. [citad com a 2001b]
- KYMLICKA, Will. "Multicultural Citizenship within Multination States". *Ethnicities*, [Nova York: Sage Journals], núm. 11/3 (2011).
- MARÍ, Isidor. *Mundialització, interculturalitat i multilingüisme*. Palma de Mallorca: Lleonard Muntaner Editor, 2006.
- MILIAN, Antoni. *Público y privado en la normalización lingüística*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Institut d'Estudis Autònoms, 2000.
- MILL, John Stuart. "Considerations on Representative Government". Dins: *On Liberty and Other Essays*, edited by John Gray. Oxford: Oxford University Press, (1991 [1861]).
- MILLER, David. "The Nation-State: A Modest Defense". Dins: Brown, C. (ed.). *Political Restructuring in Europe*. P. 137-162. Nova York: Routledge, 1994.
- NORMAN, Wayne. *Forging Identities: The Politics and Ethics of Nation-building*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- OAKES, Leigh; WARREN, Jane. *Language, citizenship, and identity in Quebec*. Houndmills i Nova York : Palgrave Macmillan, 2007.
- PATTEN, Alan. "Political Theory and Language Policy". *Political Theory* [Nova York: Sage Publications], vol. 29, núm. 5 (2001), p. 691-715.
- PATTEN, Alan & KYMLICKA, Will. "Introduction. Context, Issues, and Approaches". Dins: Patten, Alan, Kymlicka, Will (eds.). *Language Rights and Political Theory*. P. 1-51. Nova York: Oxford University Press, 2003.
- PERICAY, Xavier (coord.). *¿Libertad o coacción? Políticas lingüísticas y nacionalismos en España*. Fundación para el Análisis y los Estudios Sociales (FAES), 2007.
- PLATAFORMA PER LA LLENGUA. Manifest "El català, llengua comuna". Barcelona: Plataforma per la Llengua, 2008. Accessible en línia: http://www.plataforma-llengua.cat/doc/manifest_santjordi08.pdf
- PUIG SALELLAS, Josep Maria. "La doble oficialitat lingüística com a problema jurídic". *Revista de Llengua i Dret* [Barcelona: Generalitat de Catalunya. Escola d'Administració Pública], núm. 1 (1983).
- PUJOLAR, Joan, et al. *Llengua i joves. Usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Acció Social i Ciutadania, Secretaria de Joventut, 2010. Accessible en línia: http://www20.gencat.cat/docs/Joventut/Documents/Arxiu/Publicacions/Col_Aportacions/aportacions43.pdf
- RÉAUME, Denise. "Beyond Personality: The Territorial and Personal Principles of Language Policy Reconsidered". Dins: PATTEN, Alan, KYMLICKA, Will (eds.). *Language Rights and Political Theory*. P. 271-295. Nova York: Oxford University Press, 2003.
- RÉAUME, Denise; PINTO, Meital. "Philosophy of language policy". Dins: SPOLSKY, Bernard (ed.). *The Cambridge Handbook of Language Policy*. P. 37-58. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- REQUEJO, Ferran. *Multinational Federalism and Value Pluralism. The Spanish case*. Londres i Nova York: Routledge, 2005.
- RIERA, Elvira. "Una federació necessita una llengua comuna?". Universitat Pompeu Fabra. Departament de Ciències Polítiques i Socials. Political Theory Working Papers - Grup de Recerca en Teoria Política, 2013. Accessible en línia: <http://hdl.handle.net/10230/20931>

- ROBICHAUD, David; DE SCHUTTER, Helder. "Language is just a tool! On the instrumentalist approach to language". Dins: SPOLSKY, Bernard (ed.). *The Cambridge Handbook of Language Policy*. P. 124-145. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- RUBIO-MARÍN, Ruth. "Language Rights: Exploring the Competing Rationales". Dins: PATTEN, Alan, KYMLICKA, Will (eds.). *Language Rights and Political Theory*. P. 52-79. Nova York: Oxford University Press, 2003.
- SCHNAPPER, Dominique. "Linguistic pluralism as a serious challenge to democratic life". Dins: *Cultural Diversity versus Economic Solidarity. Proceedings of the Seventh Francqui Colloquium (P. Van Parijs ed.)*. Brussel·les: De Boeck, 2004. Accessible en línia: <http://www.uclouvain.be/en-12569.html>.
- SEYMOUR, Michel. "Le français comme langue publique commune". Dins: Boucher, J. i Thériault (eds.). *Petites sociétés et minorités nationales. Enjeux politiques et perspectives comparées*. P. 49-66. Sainte-Foy: Presses de l'Université du Québec, 2005.
- TORBISCO CASALS, Neus. "Questions for Schnapper and Banting & Kymlicka". Dins: *Cultural Diversity versus Economic Solidarity. Proceedings of the Seventh Francqui Colloquium (P. Van Parijs ed.)*. Brussel·les: De Boeck, 2004. Accessible en línia: <http://www.uclouvain.be/en-12569.html>.
- VAN PARIJS, Philippe. "Cultural diversity against economic solidarity". Dins: *Cultural Diversity versus Economic Solidarity. Proceedings of the Seventh Francqui Colloquium (P. Van Parijs ed.)*. Brussel·les: De Boeck, 2004. Accessible en línia: <http://www.uclouvain.be/en-12569.html>.
- VAN PARIJS, Philippe. "Linguistic diversity as curse and as by-product". Dins: ARZOZ, Xabier (ed.). *Respecting linguistic diversity in the European Union*. P. 17-46. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2008.
- VAN PARIJS, Philippe. *Linguistic Justice for Europe and for the World*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- VARGAS LLOSA, Mario (i 17 autors més). *Manifiesto por una lengua común. Documento presentado en el Ateneo de Madrid* (2008). Accessible en línia: http://www.elpais.com/articulo/espana/Manifiesto/lengua/comun/elpepuesp/20080623elpepunac_29/Tes
- VERNET I LLOBET, Jaume (coord.). *Dret lingüístic*. Valls: Cossetània Edicions, 2003.
- VOLTAS, Eduard. *La guerra de la llengua*. Barcelona: Empúries, 1996.
- WEINSTOCK, Daniel M. "The Antinomy of Language Policy". Dins: PATTEN, Alan, KYMLICKA, Will (eds.). *Language Rights and Political Theory*. P. 250-270. Nova York: Oxford University Press, 2003.
- ZAPATA-BARRERO, Ricard. *Una ètica política mínima de la immigració a Catalunya. Cohesió, autogovern, llengua i frontera*. Barcelona: Proteus, 2012.

